

DAGMAR PINTÍŘOVÁ DOBŠOVIČOVÁ *ŽITKOVSKÉ BOHYNĚ, LIDOVÁ MAGIE NA MORAVSKÝCH KOPANICÍCH.*

Brno, Masarykova univerzita, Ústav evropské etnologie, 2018, 155 str.,
ISBN 978-80-210-8909-9.

Fenomén žitkovských bohyní a jejich magie je mezi širší veřejností znám hlavně díky Kateřině Tučkové a jejímu románu *Žitkovské bohyně*¹. K této problematice ale existují i díla odborná, která na tyto ženy a obec Starý Hrozenkov pohlíží z výzkumné perspektivy etnologie. Jednou z těchto publikací je kniha *Žitkovské bohyně, lidová magie na Moravských kopanicích*, která popisuje výzkum Dagmar Dobšovičové Pintířové, který provedla pro účely své diplomové práce.

Kniha je rozdělena do tří částí. V úvodu autorka popisuje, proč si vybrala právě toto téma ke své diplomové práci, a představuje obsah knihy. Zmiňuje zde historii obce Starý Hrozenkov a oblasti Moravské Kopanice. Uvádí také první záznamy právě o bohyních, a to jak výzkumy, které prováděl například národopisec a jazykovědec František Bartoš, národopisec Jozef Ludovít Holuby nebo ve vesnici působící kněz Josef Hofer, tak i neintencionální záznamy, které pocházejí z inkvizičních zápisů o čarodějnických procesech, matričních záznamů o jménech a příbuzenských vztazích nebo poznámek kněží.

Další důležitou částí úvodu jsou metodologické poznámky o jejich kontaktech s tzv. bohyněmi, které autorka navštěvovala v rámci svých výzkumů. Zaměřuje se na historii bohyní v obci, jejich příbuzenské vztahy, ale i to, jak se magie předává z matky na dceru. Pro čtenáře jsou však nejpodstatnější zmínky právě o dvou posledních bohyních, Irmě Gabrhelové a Kateřině Hodulíkové, které byly hlavními informátorkami pro tento výzkum. První kapitola se zabývá výzkumnými zprávami z autorčina bádání. Je to obsahově nejrozsáhlejší část, která je rozdělena do patnácti podkapitol, a obsahuje výzkumné zprávy popisující návštěvy u bohyní, rozhovory s místními lidmi a setkání s dalšími klienty těchto žen. Autorka zde popisuje, jak probíhala setkání, o čem s bohyněmi hovořila a popisuje také velmi podrobně techniky a zaříkávadla, které bohyně používaly. První je zpráva o setkání s Janem Michalcem, bývalým poštovním doručovatelem právě v oblasti Moravských Kopanic, jehož informace o bohyních byly pro autorku velmi cenné. Jan Michalec se sám amatérsky zabýval historií Kopanic, sbíral kroje a výšivky, fotil lidovou architekturu. Poskytl autorce vhled do problematiky a nasměroval ji právě k jedné z bohyň, která v té době byla známá pouze starší generaci a nebylo jednoduché se s ní setkat. Další tři výzkumné zprávy jsou věnované setkáním s Kateřinou Hodulíkovou v letech 1990 až 1991. Hodulíková byla první tzv. bohyní, kterou autorka navštívila. Byla u ní celkem třikrát, bohužel měsíc po třetí návštěvě bohyně zemřela ve věku nedožitých dvaadvadesát let. Další zprávy jsou věnované devíti návštěvám u Irmy Gabrhelové, u níž probíhala podstatná část výzkumu. Poslední zpráva je o návštěvě kněze Jiřího Jeřábka v roce 1992, který ve vsi působil v letech 1988 až 1993 a podstatně tak ovlivňoval duchovní život mezi obyvateli a představoval oficiální postoj církve k magii. Jeho pohled na bohyně byl z velké části kritický, proto setkání s ním autorce pomohlo vnést do výzkumu jiný

1 Tučková, K. 2012. *Žitkovské bohyně*. Praha: Host.

úhel pohledu. Celá tato kapitola má charakter terénních poznámek. Autorka popisuje děj z vlastní perspektivy a vkládá do něj své poznatky a emoce.

Druhá část knihy je věnována dvěma posledním bohyním. Autorka zde popisuje jejich příběhy spjaté s „bohováním“ a strasti života na Moravských Kopicích. Je zde do detailu rozepsané dětství i dospívání žen, jejich rodinné vztahy i práce. Tato část knihy má převážně informativní charakter a pomáhá čtenáři více pochopit nelehký život těchto žen.

Následující kapitola, která má přinést vlastní interpretaci provedeného pozorování, s názvem *Analytické a hodnotící pohledy*, se zaměřuje na lingvistické a historické rozbory jednotlivých zaříkávacích. Předkládá nám model magického rituálu praktického bohyněmi, rozděluje ho na jednotlivé části a ukazuje, jak zapadá do známých teorií. Asi nejvýrazněji autorka odkazuje na J. G. Frazera a jeho *Zlatou ratolest*. Na čarování a zaříkávání bohyně lze aplikovat Frazerovu teorii homeopatické a sympatické magie. Příklad homeopatické magie, kde podobné způsobuje podobné, u bohyně najdeme především u léčení uřknutí. Sympatická magie, která je založena na kontaktu předmětu a osoby, se uplatňovala hlavně při léčení na dálku, kdy se daná osoba nemohla dostavit, a tak bohyně provedla celý rituál s předmětem jemu blízkým.

V závěru pak sama autorka hodnotí svůj výzkum a na rozdíl od předchozí kapitoly ukazuje osobní pohled na věc, fascinaci právě touto problematikou a také důvody proč je pro společnost potřebné se stále zabývat i takovými projevy kultury jako jsou rituály zaříkávací a magie. „Vedle tradičních projevů duchovní kultury bychom měli studovat i projevy nové a chápat je jako pozvolnou transformaci vycházející však ze standardních vzorců chování a představ člověka. Jedině pak, vybaveni pojmoslovným aparátem, kterým disponují psychologové a sociologové, budeme moci lépe postihnout a pochopit současný duchovní svět a hodnoty člověka.“²

Poslední kapitolou, která je obsažena ve druhém, rozšířeném vydání, jsou doplňkové výzkumné zprávy, kde nalezneme rozhovor s Václavem Rychlíkem, který v době bohyně působil jako *andžel*³. Jsou zde také dobové fotografie vsí a jejich obyvatel. Celá poslední kapitola je pro čtenáře spíše doplněním představy o životě ve Starém Hrozenkově. Václav Rychlík, ale i vnučka Army Gabrhelové, která hezky uzavře celý příběh bohyně, vypráví, jak zde život v druhé polovině 20. století vypadal.

Knihla *Žitkovské bohyně, lidová magie na Moravských kopanicích* od Dagmar Dobšovičové Pintířové čtenáři velmi hezky představuje fenomén žitkovských bohyně, ale dává také nahlédnout do studia lidové magie, zaříkávací a léčitelství. Autentičnost dodávají textu přepisy výpovědí informátorek. Jsou zasazeny do autorčina textu, který čtenáři pomáhá se zorientovat, a také vysvětluje mnoho souvislostí. Některá slova se zde objevují v místním žargonu, kopaničářském dialektu, ale také ve slovenském jazyce. Autorka v poznámkách pod čarou vysvětluje významy některých slov, aby text ve svém znění dával pro člověka bez znalosti místního dialektu a historických reálií smysl.

2 Pintířová Dobšovičová, D. 2018. *Žitkovské bohyně, lidová magie na Moravských Kopicích*. Brno: Masarykova univerzita, Ústav evropské etnologie, s. 123.

3 Andželé byli především děti z okolí Starého Hrozenkova, které k bohyním vodily náhodné a příležitostné zákazníky za peněžitou odměnu.

Velmi významnou součástí celé knihy, kterou je třeba při hodnocení zohlednit, je metodologie výzkumu. Autorka za svými informátorkami dojížděla po dobu sedmi let na velmi nepřístupná místa, kde doprava autem v zimních měsících nebyla možná. Jednalo se o jednotlivé návštěvy, oddělené někdy i většími časovými úseky, a ne vždy byly úspěšné. Nejprve zvolila otevřený výzkum, kde se ženám přímo představila a sdělila jim důvod svého příchodu. Tato metoda se ovšem ukázala jako problematická, jelikož s ní bohyně odmítaly komunikovat. Rozhodla se tedy pro skrytý výzkum. Využila časového odstupu přibližně dvou měsíců a začala bohyně navštěvovat znovu, nyní jako nezávislá zákaznice, což jí postavilo do role možná těžší, než by se mohlo zdát. Musela vymýšlet důvody pro své návštěvy tak, aby byly pro zkoumané ženy uvěřitelné a přijatelné a velmi často také improvizovat, jelikož její vztah s bohyněmi byl velmi křehký. Z popsaných situací lze vyčíst postoje bohyní ke svým zákazníkům a naopak. Pro mnoho z nich je návštěva bohyní velmi citlivou a soukromou záležitost, pro některé zase běžnou praxí.

Dobře zpracované je i členění knihy. Kapitoly jsou přehledné, obsahově jednotné a dávají tak ucelený přehled o zkoumaném problému. Ovšem chybí zde například kapitola, která by podrobněji popisovala využití výzkumné metody a data, ze kterých autorka vychází. V kombinaci s použitým jazykem a velmi zajímavou obsahovou částí, která vychází z autorčina kvalitně provedeného výzkumu, je kniha vhodná i pro čtenáře, kteří nepátrají čistě po etnologických datech. Pro odborníky je zde kapitola s analytickými výsledky výzkumu, která je sice zajímavě zpracovaná, na odbornou knižní publikaci ale poměrně skromná. Vůči rozsahu celé knihy a v kontextu kapitol, které spíše vyprávějí příběhy a nabízí autorčiny osobní pohledy na věc, je analytická část spíše naznačením, kam by se etnologická interpretace tématu mohla ubírat.

Fenomén bohyní a jejich zařikávání proti určknutí, bylinné léčitelství nebo magie řešící problémy života je znám po celé Evropě. Není to tedy ojedinělý případ, přesto jsou žitkovské bohyně něčím výjimečné. Jejich příběh uchovává část naší historie, jazyka ale i česká a slovenská kulturní specifika. Autorka zde kromě výsledků své práce ukazuje, jak je i pro dnešní společnost podstatné studovat a zabývat se duchovní kulturou našich předků. Pro běžného čtenáře tedy kniha může být velmi zajímavým vhledem do lidové magie a pro začínajícího etnologa je tato kniha, která otevřeně odhaluje své výzkumné motivace a postupy, velikou inspirací jak pro jeho budoucí výzkumy, tak i z hlediska tématu.

Eliška Vlčková